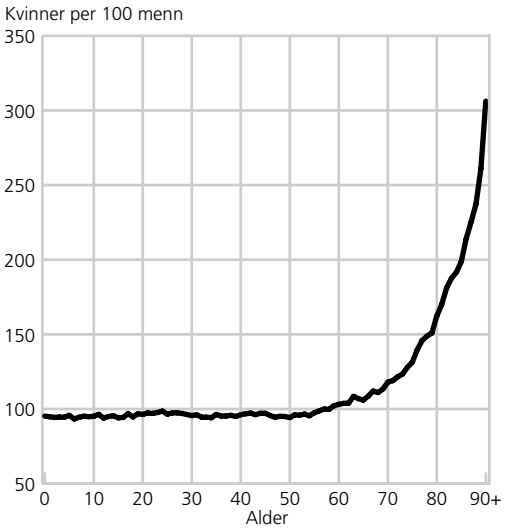
1. Befolkning

I den norske befolkningen er det litt flere kvinner enn menn: I 1999 var ca. 50,5 prosent av befolkningen kvinner. Dette forholdet er imidlertid ikke likt i alle aldersgrupper. Blant de aller yngste er det flest gutter. Blant yngre og middelaldrende voksne er antallet kvinner og menn omtrent likt, mens fra 59 år og oppover er det flere kvinner enn menn. Jo høyere opp i aldersgruppene en kommer, desto større er andelen kvinner i befolkningen. Blant de aller eldste, de over 90 år, er det hele tre kvinner for hver mann. Dette har sin bakgrunn i at kvinner har lengre gjennomsnittlig levealder enn menn.

Figur 1.1. Kvinneandelen ved ulike aldere. 1999

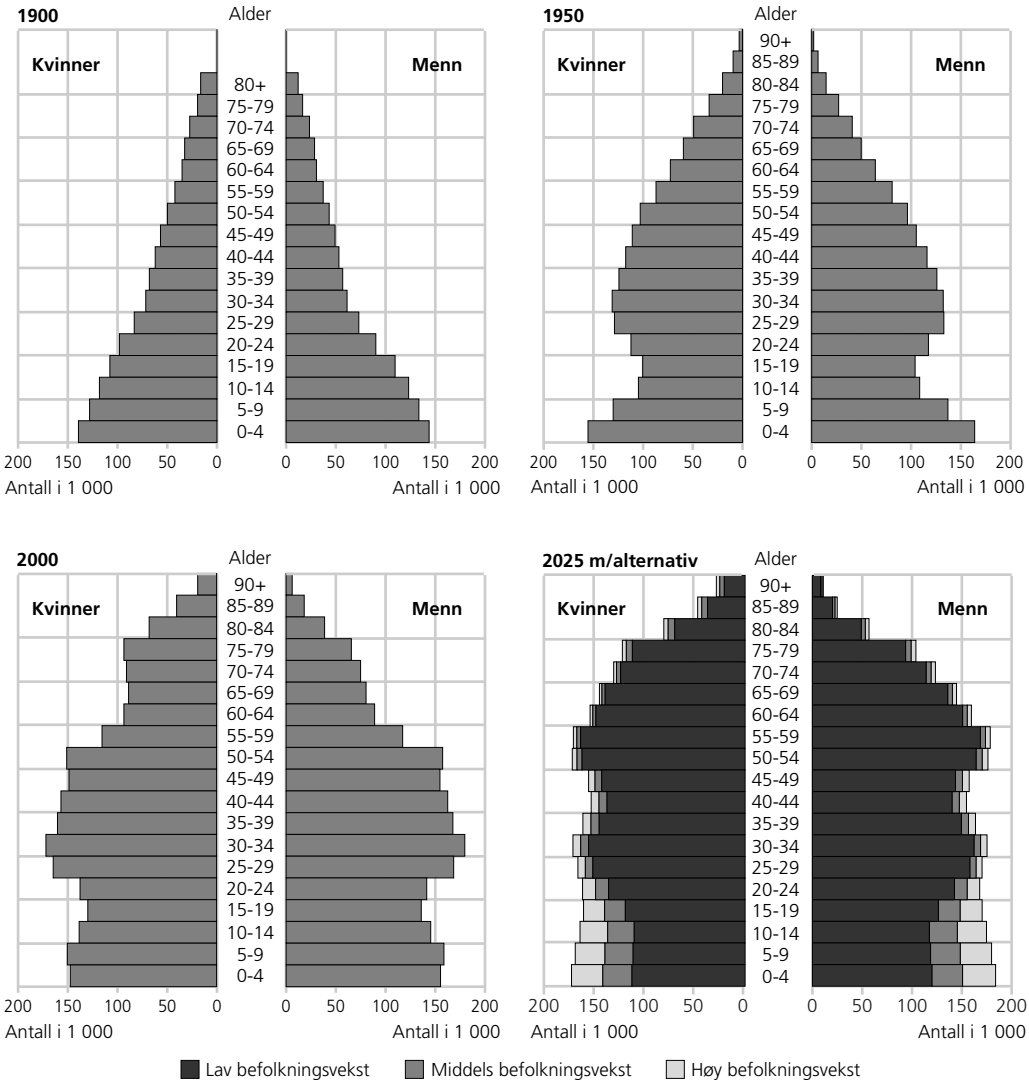

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I likhet med resten av den vestlige verden har Norge opplevd en betydelig aldring av befolkningen. Figur 1.2 viser at i 1900 og 1950 avtok antallet i befolkningen med stigende alder for begge kjønn, med unntak av et innhugg i pyramiden for aldersgruppene 5-25 år i 1950. Dette skyldes lave fødselstall i perioden fra 1925 til 1945. Til tross for dette var likevel andelen eldre i befolkningen vesentlig lavere enn andelen yngre. Ser vi på befolkningsstrukturen for 2000, ser vi at den ikke lenger har form som en pyramide, men er ganske ujevn før den gradvis avtar mot toppen.

Flere faktorer har betydning for befolkningens alderssammensetning. De tre første tiårene etter andre verdenskrig var det en relativt stor befolkningsøkning på grunn av mange fødsler, synkende dødelighet og økt innvandring. Den synkende dødeligheten har bidratt til dagens høye andel eldre. Samtidig har det vært en nedgang i fødselstallene fra slutten av 1960-tallet, og relativt lave fødselstall gjennom 1970- og 1980-årene. Derfor er det relativt få i befolkningen som nå er i slutten av tenårene eller tidlig i tyveårene. Situasjonen med relativt små kull i yngre aldersklasser forventer man vil

Figur 1.2. Befolkningssammensetningen og fremskriving av befolkningen. 1900, 1950, 2000 og 2025

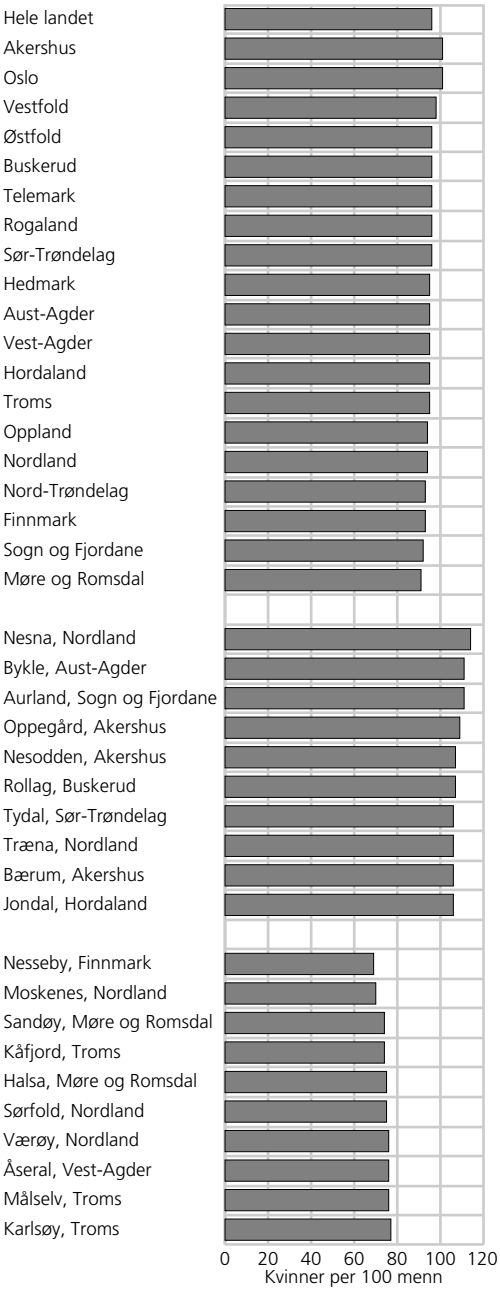
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

holde seg utover i det nye hundreåret, men dette avhenger først og fremst av fruktbarheten i årene som kommer. Mindre usikkert er det at kvinneoverskuddet blant de aller eldste gradvis vil avta.

Store regionale forskjeller i kjønnssammensetningen

Kjønnssammensetningen i befolkningen varierer ikke bare med alder, men også regionalt. Ser vi på fordelingen av unge voksne kvinner og menn på kommunenivå, finner vi at antall kvinner per 100

Figur 1.3. Antall kvinner per 100 menn i alderen 20-39 år. Fylker og kommuner med høyest/lavest kvinneandel. 1. januar 2000

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

menn varierer fra 69 til 114 i år 2000. På fylkesnivå varierer tallene fra 91 til 101. Disse forskjellene kan delvis relateres til regionale forskjeller i utdanningstilbud og jobbmuligheter for kvinner.

Innvandring

Ved inngangen til 1999 utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge 5,9 prosent av folkemengden. Den største innvandrergruppen i Norge er svensker, med 22 400. Pakistanere kommer på andreplass og danskene på tredje, med henholdsvis 21 900 og 18 900 personer. Av andregenerasjonsinnvandrere er det flest med bakgrunn fra Pakistan, 9 100 personer. Deretter følger innvandrere fra Vietnam og Tyrkia, med henholdsvis 4 000 og 3 000 personer.

Arbeidsimmigranter og flyktninger

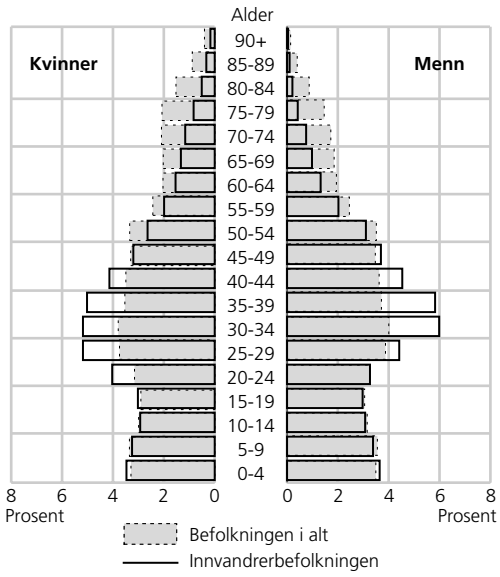
Innvandrerbefolkningens sammensetning, både når det gjelder alder og kjønn,

Boks 1.1.

Begrepet innvandrerbefolkningen som benyttes i dette kapitlet, og som er den mest brukte definisjonen i SSBs statistikk, omfatter førstegenerasjonsinnvandrere og andregenerasjonsinnvandrere. Førstegenerasjonsinnvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. Andregenerasjonsinnvandrere er personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Ifølge denne statistikken var det i 1999 220 300 førstegenerasjonsinnvandrere og 40 400 andregenerasjonsinnvandrere i Norge. I dette tallet er ikke personer med annen innvandringsbakgrunn inkludert, som for eksempel utenlandsfødte med en norskfødt forelder, norskfødte med en utenlandsfødt forelder, utenlandsadopterte eller personer som er født i utlandet med to norskfødte foreldre. Tar vi disse gruppene med i en oversikt over personer med innvandringsbakgrunn, stiger tallet til 456 900 personer, eller 10,3 prosent av folketallet i 1999.

reflekterer innvandringsmønsteret bakover i tid, hvilke land de opprinnelig kommer fra og tidspunktet for når de kom til Norge. Først fra 1960-tallet kan man si at Norge har hatt en innvandring av betydning, hovedsakelig som følge av behovet for arbeidskraft. Ufaglært arbeidskraft kom fra Pakistan, Tyrkia, Marokko og Jugoslavia, mens spesialister ble hentet fra Storbritannia og USA til den begynnende oljevirksomheten. Fra våre naboland gikk mange inn i servicesektoren og i anleggsvirksomhet. Etter hvert har vi også fått innvandrere som er asylsøkere og flyktninger. Disse kommer blant annet fra landene omkring Balkan, Iran, Sri Lanka og Chile. Innvandrere som primært kommer for å få jobb, kommer nå oftest fra våre nordiske naboland, mens de som kommer fra andre land enn Vest-Europa og USA kommer for å bli gjenforent med familien.

Figur 1.4. Hele befolkningen og innvandrerbefolkningen, etter kjønn og alder. 1. januar 1999. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

En gjennomgående tendens er at innvandrerbefolkningen som regel har en større andel yngre personer enn den norske befolkningen generelt, særlig gjelder dette for innvandrere som ikke kommer fra den vestlige verden. Hele 37 prosent av førstegenerasjonsinnvandrerne var i alderen 25-39 år, mot 23 prosent for befolkningen som helhet. Hvis vi også tar med andregenerasjonsinnvandrerne var vel 7 prosent under 5 år, og 25 prosent er under 20 år.

Flere menn enn kvinner blant innvandrere fra den tredje verden

I innvandrerbefolkningen sett under ett er det en jevn fordeling mellom kvinner og menn med 50,3 prosent kvinner og 49,7 prosent menn. Imidlertid varierer kjønnsfordelingen etter alder og innvandrernes landbakgrunn. I aldersgruppen over 60 år er det noe større andeler kvinner enn menn, mens i aldersgruppene 40-59 år er det en overvekt av menn. Blant innvandrere med afrikansk bakgrunn er det langt flere menn enn kvinner. Også blant asiater og sørameri-kanere er det en liten overvekt av menn.

Unge kvinner flytter mest

I løpet av 1998 skiftet omtrent 4 prosent av befolkningen bostedskommune. Flyttetoppen nådde en ved starten av 1970-årene, men etter det har flyttingen gått ned igjen og har på 1980- og 1990-tallet vært forholdsvis stabil rundt 4 prosent. Lenge var den geografiske mobiliteten en god del høyere for kvinner enn for menn, men i løpet av 1990-tallet har dette snudd slik at menn nå flytter oftere enn kvinner. I 1998 hadde 4,4 prosent menn og 4,2 prosent kvinner skiftet bostedskommune. Tilsvarende tall for 1970 var 5,8 prosent for menn og 6,1 prosent for kvinner.

Tabell 1.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn, fordelt etter kjønn og alder. 1999. Prosent

	Norge	Vest-Europa	Øst-Europa	USA, Mellom-Amerika, Oseania	Afrika	Asia	Sør-Amerika
Kvinner							
I alt	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
0-19 år	25	10	32	11	46	36	29
20-39 år	28	35	40	31	44	42	41
40-59 år	25	33	22	26	8	18	25
60 år og eldre	23	22	7	32	4	3	5
Andel kvinner	51	52	52	57	41	49	50
Menn							
I alt	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
0-19 år	27	10	34	13	36	37	30
20-39 år	30	36	37	34	47	41	40
40-59 år	26	40	23	31	16	19	27
60 år og eldre	18	14	7	23	1	3	4
Andel menn	49	48	48	43	59	51	50

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det er mer vanlig at unge voksne flytter enn folk i eldre aldersgrupper. Andelen som flytter etter fylte 35 år er vesentlig mindre enn i yngre årsklasser blant både kvinner og menn. Fra slutten av tenårene til midt i tyveårene er det fortsatt langt flere kvinner enn menn som flytter. I 1998 hadde 13 prosent kvinner og nærmere 10 prosent menn mellom 20 og 24 år flyttet fra en kommune til en annen. I denne aldersfasen er det mange som flytter for første gang og som flytter til storbyene, ofte for å ta utdanning. Godt over halvparten av dem som kommer til storbyområdene flytter videre senere, når de etablerer seg med barn og familie. Omtrent hver femte person født mellom 1945 og 1965 er endt opp som tilbakeflytter til egen oppvekstkommune. Dette gjelder for begge kjønn. Tilbakeflyttingen er litt høyere til mellomsentrale strøk enn til storbyområdene og periferien.

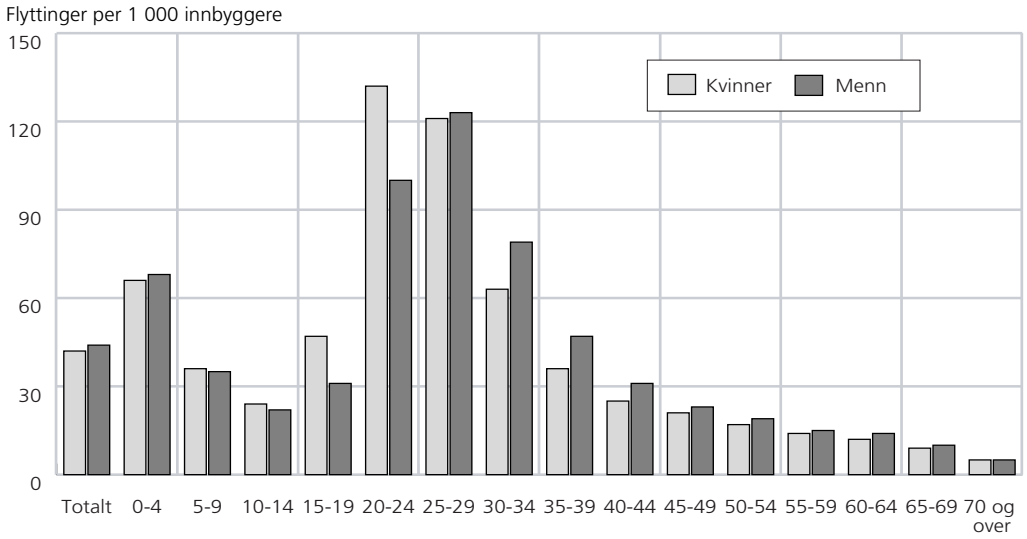
Kvinner lever fortsatt lengst

Forandringene i befolkningsstrukturen som er beskrevet i dette kapitlet, skyldes ikke bare variasjoner i antallet barn som blir født hvert år og hvor stor inn- og utvandringen er, men også at vi lever lenger enn noen gang før. Den forventede levealderen har steget nokså jevnt gjennom hele det siste århundret. Fra 1920 og frem til 1950-tallet økte levealderen med mer enn ti år for både kvinner og menn. Deretter flatet veksten ut for menn i en periode fra 1950 til 1980-årene. Dette skyldes først og fremst hjerte- og kardødelighet blant menn, mens blant kvinner fortsatte den gunstige utviklingen i levealder. Denne utviklingen bidro til at på midten av 1980-tallet kunne nyfødte jenter forvente å leve sju år lenger enn nyfødte gutter. Dette er den største forskjellen som er registrert i forventet levealder mellom kjønnene de siste 150 årene. På slutten av 1980-tallet har trenden snudd til en relativ bedring for

Boks 1.2.

Forventet levealder er den beregnede gjennomsnittlige gjenstående levetid ved fødselen.

Figur 1.5. Aldersavhengig mobilitet for kvinner og menn. Innenlandske flyttinger mellom kommuner. 1998

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

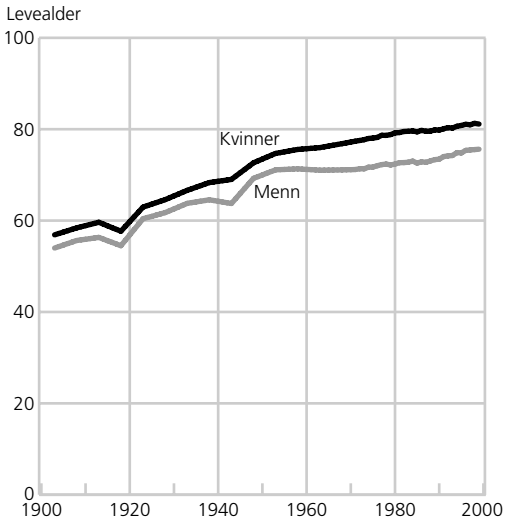
menn. Dette har ført til at vi nå kan forvente at nyfødte jentebarn vil ha nesten seks år lenger levetid enn nyfødte guttebarn.

I 1999 kan nyfødte gutter forvente å bli 75,6 år gamle, mens nyfødte jenter kan regne med å bli 81,1 år. Tallene er de høyeste som noen gang er beregnet i Norge for menn, mens tallet for kvinner var noe høyere i 1998. I dag er det først og fremst dødelighetsutviklingen blant de eldste som har betydning for utviklingen i forventet levealder. Det henger sammen med at vi har klart å bekjempe mange sykdommer som tidligere rammet alle aldersgrupper, og ikke minst er dødeligheten blant spedbarn, barn og unge betydelig redusert. I 1999 var vel tre av fire døde 70 år eller eldre, og antall døde over 100 år fortsetter å øke.

Store regionale forskjeller i dødelighet

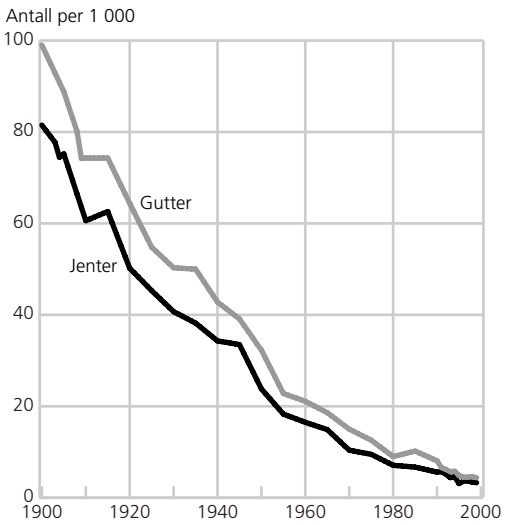
Forventet levealder varierer etter hvor folk bor. Ser vi på forskjeller mellom alle landets fylker, finner vi at Sogn og Fjordane peker seg ut som fylket med høyest levealder. I perioden 1991 til 1995 var den forventede levealder 80,4 år for kvinner og 74,4 år for menn for landet som helhet. I Sogn og Fjordane kunne både kvinner og menn forvente å leve 1,4 år lenger enn gjennomsnittet, med en forventet levealder på 81,8 år for kvinner og 75,8 år for menn. Vestlandsfylkene har generelt høyere levealder enn resten av landet, også i nabofylkene til Sogn og Fjordane lever folk lenge. Finnmark ligger dårligst an, med nesten to år lavere levealder enn landsgjennomsnittet for kvinner og hele 3,5 år lavere for menn. Forventet levealder var i perioden 1991 til 1995 78,7 år for kvinner og 70,8 år for menn.

Figur 1.6. Forventet levealder for kvinner og menn ved fødselen. 1905-1999

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1.7. Spedbarnsdødelighet, etter kjønn. 1900-1998

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Imidlertid skjuler en slik fylkesoversikt ofte store interne forskjeller. Særlig gjelder dette Oslo, der forskjellen mellom ulike bydeler er stor. Oslo lå i perioden 1991 til 1995 rett under landsgjennomsnittet med 79,1 år for kvinner og 73 år for menn. Men ser vi på levealderen i Oslos 25 bydeler, finner vi noen av landets høyeste og laveste levealder. Mens levealderen i Vindern bydel ligger hele 5,3 år over landsgjennomsnittet for menn og to år over landsgjennomsnittet for kvinner, har enkelte bydeler i indre øst seks-syv år lavere levealder for menn og fire-fem år lavere for kvinner.

Lav spedbarnsdødelighet

Den sterke økningen i forventet levealder for kvinner og menn, skyldes for det meste den sterke og stabile nedgangen i spedbarns- og barnedødeligheten. Gjennom dette århundret har det vært en dramatisk nedgang i spedbarnsdødeligheten. Spedbarnsdødeligheten i Norge har lenge vært lav, og i 1999 lå tallet på døde under 1 år per 1 000 levendefødte barn på 4,4 for gutter og 3,3 for jenter. Til sammenligning lå tallene for perioden 1901 til 1910 på 88,2 for gutter og 72,5 for jenter.

Guttebarn har i hele perioden hatt høyere risiko for å dø enn jentebarn. Men samtidig som tallet på døde har gått ned, er kjønnsforskjellen i dødelighet kraftig redusert. I dag er denne kjønnsforskjellen nærmest borte, målt i absolutte tall.

Stabile fødselstall siden 1990

Fruktbarhetsutviklingen de siste hundre årene har vært i gjennom mange faser. Ved starten av 1900-tallet lå det gjennomsnittlige antall barn per kvinne i fødedyktig alder på godt over fire. Deretter sank tallet dramatisk til under to i mellomkrigsårene. Det skyldes dels at kvinnene som ble født tidlig på 1900-tallet giftet seg relativt sent, og derfor fikk færre barn enn tidligere kvinnekull. Mange kvinner i denne generasjonen fikk

aldri barn, og andelen barnløse er blitt anslått til mellom en tredel og en firedel. I 1950- og 1960-årene sank alderen ved ekteskapsinngåelse og første fødsel. I tillegg gikk tallet på barnløse kvinner ned. Den økte fruktbarheten i etterkrigsårene skyldtes delvis at mange utsatte å få barn under krigen. Nest etter årene 1920 og 1946 var 1969 det året med høyeste fødselstall i det 20. århundret. En viktig årsak til dette høye fødselstallet er at de store fødselskullene fra etterkrigsårene var kommet i fruktbar alder. Ved inngangen til 1980-tallet var fødselstallet lavt og synkende, med 1,6 barn per kvinne i perioden 1981 til 1985. Imidlertid steg fødelstallene igjen ved slutten av tiåret, og har siden ligget forholdsvis stabilt på 1,8 barn per kvinne.

Senere barnefødsler

Mens tidligere generasjoner hadde et ganske ensartet fruktbarhetsmønster, både når det gjaldt tidspunktet for første barn og antall barn, er det i dag relativt store forskjeller mellom kvinner når de velger å få sitt første barn og hvor mange barn de får. Av alle kvinner født i 1950 fikk hele 45,5 prosent to barn. For senere kvinnekull har denne andelen vært synkende, mens andelen som får kun ett barn og andelen barnløse har økt.

Figur 1.8. Samlet fruktbarhetstall for kvinner 15-49 år. 1900-1999

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Kvinner venter stadig lengre før de får sitt første barn. I dag (1999) er gjennomsnittsalderen ved første barns fødsel 27,2 år. Til sammenligning var gjennomsnittsalderen 23,7 år i perioden 1971 til 1975. Ser vi på gjennomsnittlig fødealder uansett barn, lå den i 1999 på 29,2 år. Fars alder ved fødsel lå tre år over mors alder, på 32,2 år. De eldste mødrene finner vi i Oslo og Akershus (30,1 og 30,0 år), mens de yngste er fra Vest-Agder (28,7 år). De eldste fedrene for nyfødte barn i 1999 befinner seg i Oslo (33,5 år), og de yngste i Telemark (31,4 år). Størst forskjell mellom mors og fars alder er det i Oslo. Der var faren i gjennomsnitt 3,4 år eldre enn moren. Minst aldersforskjell mellom foreldrene finner vi i Vestfold og Telemark med 2,7 år.

De eldste nybakte foreldrene kommer fra Østlandet, mens de yngste kommer fra vest og nord i landet. Det samme mønsteret finner en igjen når en ser på de regionale fruktbarhetsratene. Alle østlandsfylkene utenom Akershus ligger godt under landsgjennomsnittet på 1,85 barn per kvinne, mens de fleste fylkene i vest og nord ligger over. Kvinner i spredtbygde og mindre urbane strøk får barn tidligere enn de som bor i større urbane strøk.

Små endringer i aborttallene

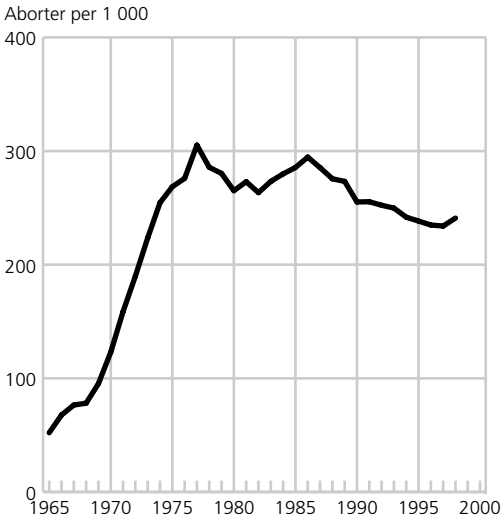
Frem til siste halvdel av 1960-årene var mulighetene for å avbryte et svangerskap ganske små. Etter en liberalisering av abortloven i 1964 steg antallet innvilgede

Tabell 1.2. Foreldrenes fødealder, etter fylke. 1999

	Mors fødealder	Fars fødealder
Hele landet	**29,2**	**32,2**
Østfold	28,8	31,6
Akershus	30,0	32,8
Oslo	30,1	33,5
Hedmark	29,2	32,0
Oppland	29,2	32,1
Buskerud	29,3	32,2
Vestfold	29,2	31,9
Telemark	28,8	31,4
Aust-Agder	28,9	32,1
Vest-Agder	28,7	31,5
Rogaland	28,8	31,6
Hordaland	29,2	32,1
Sogn og Fjordand	29,6	32,7
Møre og Romsdal	29,0	32,1
Sør-Trøndelag	29,1	32,0
Nord-Trøndelag	28,8	32,0
Nordland	28,7	31,9
Troms	29,2	32,3
Finnmark	29,0	32,0

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1.9. Antall svangerskapsavbrudd per 1 000 levendefødte. 1965-1998

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

aborter dramatisk, og nådde et toppunkt i 1977 med 305 aborter per 1 000 levendefødte. I 1979 ble lov om selvbestemt abort innført. Dette medførte ingen vesentlig økning av tallet på provoserte aborter.

Flest aborter i Oslo og Finnmark

Kvinner bosatt i Oslo har hatt den høyeste aborthyppigheten i alle de 20 årene med nåværende lov om svangerskapsavbrudd. De nordnorske fylkene, særlig Finnmark, har også tradisjonelt hatt høy aborthyppighet. I 1999 var aborthyppigheten i Finnmark nesten på Oslos nivå, med 19,8 per 1 000 kvinner 15-49 år i Oslo mot 18,3 i Finnmark. Agderfylkene, Rogaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal er fylker hvor aborttallene har vært stabilt lave over tid. I 1999 varierte aborttallene for disse fylkene mellom 9,3 og 9,9 per 1 000 kvinner i aldersgruppen 15-49 år.

Tabell 1.3. Svangerskapsavbrudd per 1 000 kvinner 15-19 år og 20-24 år, etter fylke. 1997-1999

	15-19 år	20-24 år
Hele landet	**18,6**	**25,4**
Østfold	18,8	23,7
Akershus	19,5	26,9
Oslo	27,7	41,8
Hedmark	17,5	24,5
Oppland	19,3	25,2
Buskerud	18,2	22,9
Vestfold	18,4	26,5
Telemark	19,0	22,3
Aust-Agder	14,4	20,4
Vest-Agder	14,7	18,3
Rogaland	13,2	20,0
Hordaland	17,7	22,0
Sogn og Fjordand	14,2	17,8
Møre og Romsdal	15,5	16,5
Sør-Trøndelag	17,9	26,1
Nord-Trøndelag	19,1	21,1
Nordland	24,6	26,5
Troms	23,4	34,8
Finnmark	30,4	37,2

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tenåringsaborter var frem til 1993 mest vanlig i Oslo, mens det nå er Finnmark som har den høyeste aborthyppigheten blant tenåringer. For gjennomsnittet av de tre siste årene var antallet aborter blant tenåringer i Finnmark 30,4 per 1 000 kvinner mot 27,7 for Oslo. I aldersgruppen 20-24 år er det fortsatt Oslo som har det høyeste tallet på utførte aborter, men nedgangen har vært stor siden begynnelsen av 1990-tallet, 41,8 per 1 000 kvinner i perioden 1997 til 1999 mot 57,0 i perioden 1991 til 1993.